

ΒΑΣΙΛΗΣ ΔΑΝΕΛΛΗΣ – ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΑΓΚΟΣ
(Επιμέλεια)

ΒΑΛΚΑΝΟΙΡ

Αστυνομικές ιστορίες

ΓΡΑΦΟΥΝ

ΕΛΛΑΔΑ ΑΝΔΡΕΑΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ – ΒΑΣΙΛΗΣ ΔΑΝΕΛΛΗΣ – ΓΙΑΝΝΗΣ
ΡΑΓΚΟΣ ≍ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ ΕΜΑΝΟΥΕΛ ΙΚΟΝΟΜΟΦ – ΑΝΤΡΕΪΑ ΙΛΙΕΦ –
ΜΠΟΡΙΑΝΑ ΝΤΟΥΚΟΒΑ ≍ ΚΡΟΑΤΙΑ ΡΟΜΠΕΡΤ ΠΕΡΙΣΙΤΣ – ΙΒΑΝ ΣΕΡΣΕΝ
– ΝΕΝΑΝΤ ΣΤΙΠΑΝΙΤΣ ≍ ΡΟΥΜΑΝΙΑ ΛΟΥΤΣΙΑ ΒΕΡΟΝΑ – ΛΟΥΤΣΙΑΝ
ΝΤΡΑΓΚΟΣ ΜΠΟΓΚΝΤΑΝ – ΜΠΟΓΚΝΤΑΝ ΧΡΙΜΠ ≍ ΣΕΡΒΙΑ ΒΕΡΙΤΣΑ
ΒΙΝΣΕΝΤ ΚΟΛ – ΤΖΟΡΤΖΕ ΜΠΑΓΙΤΣ – ΜΑΡΚΟ ΠΟΠΟΒΙΤΣ ≍ ΣΛΟΒΕΝΙΑ
ΖΟΡΑΝ ΜΠΕΝΤΣΙΤΣ – ΡΕΝΑΤΟ ΜΠΡΑΤΚΟΒΙΤΣ – ΑΟΥΓΚΟΥΣΤ ΝΤΕΜΣΑΡ
≍ ΤΟΥΡΚΙΑ ΕΡΤΖΑΝ ΑΚΜΠΑΪ – ΣΟΥΠΧΙ ΒΑΡΙΜ – ΤΖΕΝΚ ΤΣΑΛΙΣΙΡ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

ΤΙΤΛΟΙ ΠΡΩΤΟΤΥΠΩΝ: Ercan Akbay, «Kilitli Kapı»· Đorđe Bajić, «Košuta»· Zoran Benčić, «Poker mizantropov»· Lucian Dragoș Bogdan, «Un caz de înec»· Renato Bratkovič, «Minus ena»· Cenk Calisir, «Kimliksiz»· Verica Vincent Cole, «Scenario za ubistvo»· Avgust Demšar, «Stal je pred njo»· Боряна Дукова, «Триљер по женски»· Bogdan Octavian Hrib, «Crimă de cartier»· Емануел Икономов, «Надиграбане»· Андрея Илиев, «Kогато ангел и дявол се карат за теб»· Robert Perišić, «Silazak»· Marko Popović, «Zataškavanje»· Ivan Sršen, «Iznadenjenje»· Nenad Stranić, «Biznismen si dok te ne uhvate da nisi»· Suphi Varım, «Düğün Akşamı»· Lucia Verona, «Mort în ploaie»

© Copyright Ανδρέας Αποστολίδης, Βασίλης Δανέλλης, Γιάννης Ράγκος, Ercan Akbay, Đorđe Bajić, Zoran Benčić, Lucian Dragoș Bogdan, Renato Bratkovič, Cenk Calisir, Verica Vincent Cole, Tomaž Zupančič (Avgust Demšar), Боряна Дукова, Bogdan Octavian Hrib, Емануел Икономов, Андрея Илиев, Robert Perišić, Marko Popović, Ivan Sršen, Nenad Stranić, Suphi Varım, Lucia Verona – Εκδόσεις Καστανιώτη Α.Ε., Αθήνα 2018

Έτος 1ης έκδοσης: Ιούνιος 2018

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η μετάφραση ή διασκευή του ή εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου ή τέχνης, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2121/1993 και της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης-Παρισιού, που κωδικοποιήθηκε με το ν. 100/1975. Επίσης απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, σελιδοποίησης, εξωφύλλου και γενικότερα της όλης αισθητικής εμφάνισης του βιβλίου, με φωτοτυπικές, ηλεκτρονικές ή οποιεσδήποτε άλλες μεθόδους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του ν. 2121/1993.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ Α.Ε.

ΓΡΑΦΕΙΑ: Θεμιστοκλέους 104, 106 81 Αθήνα

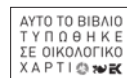
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ: Ζαλόγγου 11, 106 78 Αθήνα

☎ 210-330.12.08 – 210-330.13.27 FAX: 210-384.24.31

e-mail: info@kastaniotis.com

www.kastaniotis.com

ISBN 978-960-03-6374-6

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΠΙΜΕΛΗΤΩΝ	9
-------------------------------	---

ΕΛΛΑΔΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: <i>Η αστυνομική λογοτεχνία στην Ελλάδα</i>	23
ΑΝΔΡΕΑΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ: Εγώ είμαι ο ένοχος	29
ΒΑΣΙΛΗΣ ΔΑΝΕΛΛΗΣ: Δείξε μου το δρόμο	44
ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΑΓΚΟΣ: 18 ^η Μπρουνμαίρ	54

ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: <i>Οι συγγραφείς αστυνομικής λογοτεχνίας στη Βουλγαρία</i>	75
ΕΜΑΝΟΥΕΛ ΙΚΟΝΟΜΟΦ: Υπέρβαση ορίου	81
ΑΝΤΡΕΪΑ ΙΛΙΕΦ: Όταν ο άγγελος κι ο διάβολος τσακώνονται για σένα	96
ΜΠΟΡΙΑΝΑ ΝΤΟΥΚΟΒΑ: Θρίλερ με τρόπο γυναικείο	114

ΚΡΟΑΤΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: <i>Σύντομη ιστορία της κροατικής αστυνομικής λογοτεχνίας</i>	131
ΡΟΜΠΕΡΤ ΠΕΡΙΣΙΤΣ: Κάθοδος	137
ΙΒΑΝ ΣΕΡΣΕΝ: Έκπληξη	150
ΝΕΝΑΝΤ ΣΤΙΠΑΝΙΤΣ: Επιχειρηματίας είσαι μέχρι να πάρουν πρέφα ότι δεν είσαι	159

ΡΟΥΜΑΝΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: <i>Η θέση της αστυνομικής λογοτεχνίας στη Ρουμανία</i>	177
ΛΟΥΤΣΙΑ ΒΕΡΟΝΑ: Νεκρός στη βροχή	183
ΛΟΥΤΣΙΑΝ ΝΤΡΑΓΚΟΣ ΜΠΟΓΚΝΤΑΝ: Περίπτωση πνιγμού	204
ΜΠΟΓΚΝΤΑΝ ΧΡΙΜΠ: Έγκλημα στη γειτονιά	223

ΣΕΡΒΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: <i>Η αστυνομική λογοτεχνία στη Σερβία</i>	247
ΒΕΡΙΤΣΑ ΒΙΝΣΕΝΤ ΚΟΛ: Σενάριο φόνου	253
ΤΖΟΡΤΖΕ ΜΠΑΓΙΤΣ: Η ελαφίνα	272
ΜΑΡΚΟ ΠΟΠΟΒΙΤΣ: Συγκάλυψη	290

ΣΛΟΒΕΝΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: <i>Σλοβενική αστυνομική λογοτεχνία: ένα έγκλημα που δεν έγινε</i>	311
ΖΟΡΑΝ ΜΠΕΝΤΣΙΤΣ: Το πόκερ των μισανθρώπων	315
ΡΕΝΑΤΟ ΜΠΡΑΤΚΟΒΙΤΣ: Μείον μία	329
ΑΟΥΓΚΟΥΣΤ ΝΤΕΜΣΑΡ: Τα μάτια της κυρίας Σβόμποντα	334

ΤΟΥΡΚΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: <i>Η τουρκική αστυνομική λογοτεχνία σήμερα: μια «δεύτερη έλευση»</i>	355
ΕΡΤΖΑΝ ΑΚΜΠΑΪ: Κλειδωμένη πόρτα	361
ΣΟΥΠΧΙ ΒΑΡΙΜ: Νύχτα γάμου	377
ΤΖΕΝΚ ΤΣΑΛΙΣΙΡ: Χωρίς ταυτότητα	394
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ	415
ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ	425

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΠΙΜΕΛΗΤΩΝ

*Τι ωφελεί να αμφιβάλλεις
αν δεν μπορείς ν' αποφασίσεις;*

ΜΠΕΡΤΟΛΤ ΜΠΡΕΧΤ
«Εγκώμιο στην αμφιβολία»

ΣΚΑΝΔΙΝΑΒΙΚΟ, μεσογειακό, λατινοαμερικανικό... Η γεωγραφία του νουάρ απλώνεται σε όλα τα μήκη και τα πλάτη του κόσμου. Είναι πράγματι έτσι;

Σε μια εποχή που η πληροφορία είναι περισσότερο προσβάσιμη από οποιαδήποτε άλλη στιγμή στην ιστορία του ανθρώπινου είδους, προκαλεί εύλογες απορίες το γεγονός ότι ο παγκόσμιος χάρτης της αστυνομικής λογοτεχνίας –η ατμομηχανή, σήμερα, της παγκόσμιας εκδοτικής βιομηχανίας– εξακολουθεί να περιλαμβάνει σημεία που δεν έχουν ανιχνευθεί και παραμένουν άδηλα.

Γνωρίζουμε και, συνακόλουθα, διαβάζουμε τους Αγγλοσάξονες συγγραφείς του είδους με τα πρόσφατα υποείδη του (για παράδειγμα, το tartan noir των Σκοτσέζων ή το emerald noir των Ιρλανδών), τους Γάλλους (από το roman policier έως το polar και το néo-polar), τους Ιταλούς, τους Ισπανούς και τους Ρώσους, τους Σκανδιναβούς (το nordic noir), εν μέρει τους Κεντροευρωπαίους (Γερμανούς, Ελβετούς κ.ά.), τους Λατινοαμερικανούς και τους Ιάπωνες. Αλλά τι ξέρουμε στ' αλήθεια για το λογοτεχνικό corpus συγγραφέων που έχουν παρεμφερή ιστορική και πολιτισμική «καταγωγή» και με όρους πλανητικούς ζουν και εργάζονται κυριολεκτικά στο διπλανό δωμάτιο; Δηλαδή συγγραφέων από τη Βαλκανική χερσόνησο, η οποία εν πολλοίς εξακολουθεί να παραμένει μια λογοτεχνικά αχαρτογράφητη περιοχή.

Από αυτή την αφετηρία ξεκινήσαμε πριν από δύο χρόνια, το Μάιο του 2016, μια εκτεταμένη και –σε ορισμένες περιπτώ-

σεις– πεισματώδη έρευνα, με σκοπό να εξιχνιάσουμε τα «μυστήρια» της αστυνομικής λογοτεχνίας στη βαλκανική ενδοχώρα. Η εναρκτήρια ιδέα μας: να συγκεντρώσουμε σε έναν τόμο, για πρώτη φορά στα διεθνή εκδοτικά χρονικά της αστυνομικής λογοτεχνίας, συγγραφείς από τις περισσότερες κατά το δυνατόν βαλκανικές χώρες, προτρέποντάς τους να γράψουν ένα πρωτότυπο διήγημα ειδικά για την έκδοση αυτή. Θα επιδιώκαμε ο τόμος αυτός να εκδοθεί στις περισσότερες –αν όχι σε όλες– από τις γλώσσες των συμμετεχόντων και στην ευτυχέστερη εκδοχή ακόμα και στις «διεθνείς» (αγγλικά, γαλλικά κ.λπ.). Στον τόμο θα συμμετείχαν τρεις συγγραφείς από κάθε χώρα, των οποίων οι ιστορίες θα έπρεπε να εκτυλίσσονται στην πατρίδα τους και να είναι σύγχρονες. Αναγνωρίζαμε ότι ο –αναγκαστικά– περιορισμένος αριθμός των συγγραφέων ανά χώρα δεν θα επέτρεπε την ολοκληρωμένη καταγραφή των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και των κυρίαρχων τάσεων σε κάθε μία από αυτές. Προκειμένου να αμβλύνουμε αυτή την εγγενή αδυναμία, επιδιώξαμε οι συμμετέχοντες να εκπροσωπούν διαφορετικές συγγραφικές γενιές αλλά και τυπολογικές κατηγοριοποιήσεις, ώστε στο βαθμό του εφικτού να παρουσιαστούν οι περισσότερες δυνατές όψεις της εγχώριας παραγωγής αστυνομικής λογοτεχνίας. Και ακόμα, εκτός από τα διηγήματα, ο τόμος να περιλαμβάνει εισαγωγικά κείμενα στα οποία θα παρουσιάζονται η ιστορία της αστυνομικής λογοτεχνίας σε κάθε χώρα έως σήμερα, οι κυρίαρχες επιρροές των συγγραφέων, τα υποείδη που προτιμούν, καθώς και η στάση της κριτικής και των εκδοτών απέναντι στο είδος αυτό.

Με άλλα λόγια, έχοντας κατ' ουσίαν σχεδόν πλήρη άγνοια για την παραγωγή του είδους –στις μέρες μας αλλά και με «ιστορικούς» όρους– στα Βαλκάνια, έπρεπε να βουτηξουμε σε βαθιά και σκοτεινά νερά με την ελπίδα ότι ξαναβγαίνοντας στην επιφάνεια θα είχαμε ανασύρει κάτι που θα ήταν κείριο και χρήσιμο και θα παρουσίαζε υψηλό αναγνωστικό και θεωρητικό ενδιαφέρον.

Αρχικά απευθυνθήκαμε σε δύο συγγραφείς που γνωρίζουμε από τη Διεθνή Ομοσπονδία Αστυνομικών Συγγραφέων (ΑΙΕΡ/ IACW): τον Ρουμάνο Μπογκντάν Χριμπ και τον Βούλγαρο Εμανουέλ Ικονόμοφ. Τους ενημερώσαμε για το σχέδιό μας. Και οι δύο ανταποκρίθηκαν με ενθουσιασμό και πολύ σύντομα είχαν κιόλας επιστρατεύσει ομοεθνείς συναδέλφους τους, που ικανοποιούσαν απ' όλες τις πλευρές τις προδιαγραφές που είχαμε θέσει.

Κατόπιν αναζητήσαμε συγγραφείς στην Αλβανία. Για το σκοπό αυτό επικοινωνήσαμε με μεταφραστές από τα αλβανικά που ζουν στην Ελλάδα και εκπροσώπους μεγάλων εκδοτικών οίκων της χώρας. Με έκπληξη πληροφορηθήκαμε ότι στην Αλβανία δεν υπάρχουν δόκιμοι και συστηματικοί συγγραφείς του είδους – απλώς, σε ορισμένες περιπτώσεις, συγγραφείς από άλλα είδη «προσέρονται» προσωρινά στο πεδίο της αστυνομικής αφήγησης για τις ανάγκες κάποιου περιοδικού ή συλλογής διηγημάτων. Το ίδιο διαπιστώσαμε ότι συμβαίνει, σε γενικές γραμμές, στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, στο Μαυροβούνιο και στην Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας.

Σχετικά με την Τουρκία, το πρόβλημα εμφανιζόταν σημαντικά μικρότερο: αφενός επειδή έχουν μεταφραστεί στην Ελλάδα μυθιστορήματα αρκετών Τούρκων αστυνομικών συγγραφέων (Αχμέτ Ουμίτ, Τζελίλ Οκέρ, Σουπχί Βαρίμ) και αφετέρου διότι είχαμε την ευχέρεια καλύτερης εποπτείας της βιβλιοπαραγωγής και των τάσεων του είδους στη χώρα.

Πιο σύνθετη αποδείχτηκε η διαδικασία επιλογής συγγραφέων από την Κροατία, τη Σερβία και τη Σλοβενία. Επιχειρήσαμε μια αρχική έρευνα, από την οποία προέκυψαν ορισμένα πρώτα αλλά όχι ασφαλή συμπεράσματα για τους συγγραφείς οι οποίοι έδειχναν να ικανοποιούν τις προδιαγραφές μας. Θέσαμε τα συμπεράσματα αυτά υπόψη έγκυρων μεταφραστών αλλά και ανθρώπων του εκδοτικού χώρου, τόσο στην Ελλάδα όσο και στα κράτη αυτά. Η αξιολόγησή τους αφαίρεσε κάποια ονόματα από τη λίστα μας και πρόσθεσε κάποια άλλα. Επικοι-

ωνήσαμε με τους συγγραφείς αυτούς και τους ρωτήσαμε αν ενδιαφέρονταν να λάβουν μέρος στη συλλογή. Σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα είχαμε τις οριστικές απαντήσεις τους: οι περισσότεροι είχαν αποδεχτεί με χαρά την πρότασή μας και λιγοστοί αδυνατούσαν να ανταποκριθούν λόγω αυξημένων επαγγελματικών υποχρεώσεων ή άλλων ανελαστικών δεσμεύσεων. Μέσω εκείνων που είχαν ήδη δηλώσει την πρόθεσή τους να συμμετάσχουν, προσεγγίσαμε άλλους συγγραφείς, οι οποίοι εν τέλει συμπλήρωσαν τη σύνθεση του τόμου.

Συμπερασματικά, η υλοποίηση αυτού του σχεδίου επέβαλε σταθερή αφοσίωση, ήταν επίπονη, συχνά μας γέμιζε με αγωνία και αμφιβολίες σχετικά με την τελική αξία του εγχειρήματος και για να ολοκληρωθεί απαίτησε περισσότερο από ενάμιση χρόνο. Πάντως, εκ των υστέρων και αφού πλέον είχαμε αναδυθεί στην επιφάνεια και μπορούσαμε να αναπνεύσουμε ξανά ελεύθερα, διαπιστώσαμε με ανακούφιση πως το τελικό αποτέλεσμα ήταν αληθινά αποκαλυπτικό και επιβράβευε την απόφασή μας για την κατάδυση αυτή: οι συγγραφείς που συμμετέχουν στον ανά χείρας τόμο είναι μερικά από τα σημαντικότερα ονόματα του είδους στις χώρες τους και τα διηγήματά τους προσφέρουν υψηλή απόλαυση ακόμα και στους αυστηρότερους αναγνώστες, δημιουργώντας ταυτόχρονα ένα πανόραμα της σύγχρονης πραγματικότητας στα Βαλκάνια, με τον τρόπο που μόνο η τέχνη, ή πιο συγκεκριμένα η λογοτεχνία, και ειδικότερα η αστυνομική αφήγηση, μπορεί να κάνει. Παράλληλα, τα εισαγωγικά κείμενα –γραμμένα από συγγραφείς, κριτικούς λογοτεχνίας, μεταφραστές και πανεπιστημιακούς καθηγητές– παρουσιάζουν αυτοτελές ενδιαφέρον και θα μπορούσαν να δημοσιευτούν ακόμα και σε αυτόνομη έκδοση, που από μόνη της θα κάλυπτε ένα διαπιστωμένο κενό στη βιβλιογραφία.

Παρ' όλα αυτά παρέμενε ένα ερώτημα που ζητούσε απάντηση. Το κινητήριο ερώτημα αυτού του τόμου: Μπορούμε να μιλάμε για βαλκανικό νουάρ, ή balkanoir, όπως κάνουμε για το σκανδιναβικό, το λατινοαμερικανικό ή το μεσογειακό;

Μια πρώτη, λογική αντίρρηση αφορά στο γεγονός ότι ο όρος δεν έχει χρησιμοποιηθεί ποτέ ξανά, δεν έχει ιστορικό υπόβαθρο, καθώς και ότι δεν υπάρχει «τριβή» μεταξύ των Βαλκάνιων αστυνομικών συγγραφέων, οι οποίοι όχι μόνο δεν έχουν καμία αλληλεπίδραση, αλλά ούτε καν γνωρίζονται μεταξύ τους, αφού τα βιβλία τους σπάνια μεταφράζονται σε οποιαδήποτε γλώσσα και ειδικά σε αυτές της Βαλκανικής χερσονήσου.

Μια δεύτερη παρατήρηση είναι ότι τα διηγήματα του τόμου, όπως θα προσέξει αμέσως ο αναγνώστης, δεν είναι αποκλειστικά νουάρ. Αντιθέτως, καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα υποειδών της αστυνομικής λογοτεχνίας, από το whodunit και το σκληρό αστυνομικό μέχρι το ερωτικό ή το πολιτικό θρίλερ, και σε κάποιες περιπτώσεις κινούνται στο όριο δοκιμάζοντας τις «αντοχές» της. Μπορούμε επομένως να μιλάμε για «σχολή» ή έστω για ένα λογοτεχνικό ρεύμα με κοινά χαρακτηριστικά, εκτός βεβαίως από την εντοπιότητα;

Τα ίδια ακριβώς ερωτήματα όμως θα μπορούσαν να τεθούν και για τις περισσότερες περιπτώσεις τοπικών σχολών αστυνομικής λογοτεχνίας. Εκτός από τις παραδοσιακές, τη βρετανική, την αμερικανική και τη γαλλική, οι οποίες έχουν διαμορφωθεί σε βάθος αρκετών δεκαετιών, έχουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και αντιπροσωπεύουν τις κυρίαρχες τάσεις του είδους, οι υπόλοιπες αποτελούν περισσότερο «εμπορικό σήμα» ή «μόδα» παρά λογοτεχνικό ρεύμα με διακριτά και μοναδικά χαρακτηριστικά ή ιδιαίτερα μεγάλο ιστορικό υπόβαθρο. Σε όλες τις περιπτώσεις μάλιστα το κυρίαρχο στοιχείο τους είναι ο γεωγραφικός προσδιορισμός. Ποια είναι, για παράδειγμα, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του tartan noir που το διαφοροποιούν από τα αστυνομικά μυθιστορήματα που γράφονται εκτός Σκωτίας; Ή μήπως μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι οι Μεσόγειοι ή οι Λατινοαμερικανοί συγγραφείς υπηρετούν μόνο τη φόρμα του νουάρ ή έστω γράφουν με ομοιόμορφο τρόπο ή πως επηρεάζονται ο ένας από τη γραφή του άλλου;

Εξαιρέση αποτελεί φυσικά το nordic noir, το οποίο έχει ε-

ξελιχθεί βασισμένο σε συγκεκριμένα συγγραφικά πρότυπα και έχει αναπτύξει τα δικά του αφηγηματικά χαρακτηριστικά και τις θεματικές του, που ακολουθούνται πιστά από τη μεγάλη πλειοψηφία των συγγραφέων των χωρών που αντιπροσωπεύει, αλλά και άλλους μακριά από αυτές. Ταυτόχρονα, ωστόσο, είναι και το καλύτερο παράδειγμα για να κατανοήσει κανείς το πώς επιχειρείται η τυποποίηση της αστυνομικής λογοτεχνίας εξαργυρώνοντας την επιτυχία ενός συγγραφέα ή έστω μιας μικρής ομάδας συγγραφέων. Σήμερα κάθε μυθιστόρημα που φέρει τη σφραγίδα του σκανδιναβικού νουάρ έχει αυτομάτως μεγαλύτερες πιθανότητες αυξημένων πωλήσεων, προβολής, αλλά και πρόσβασης σε άλλες αγορές και άλλες γλώσσες.

Και στην περίπτωση του βαλκανικού νουάρ; Εντοπίζονται κοινά δομικά, αφηγηματικά ή θεματικά μοτίβα; Και, γενικότερα, ποια είναι τα χαρακτηριστικά του; Τα είκοσι ένα διηγήματα και τα επτά εισαγωγικά κείμενα του τόμου αποτελούν μια καλή «πρώτη ύλη» προκειμένου να εξαχθούν μερικά χρήσιμα συμπεράσματα για μια αρχική, αλλά σίγουρα όχι οριστική, απάντηση στα ερωτήματα αυτά.

Το πρώτο ενδιαφέρον στοιχείο είναι η ιστορική εξέλιξη του είδους στην περιοχή. Θα περίμενε κανείς να παρουσιάζει μεγάλες διαφορές από χώρα σε χώρα, ή έστω ανάμεσα σ' εκείνες που ανήκαν στο ανατολικό μπλοκ και τις αντίστοιχες της Δύσης. Αντιθέτως, διαπιστώνουμε ότι εκτός από σημαντικές ομοιότητες έχει και μεγαλύτερο βάθος από το αναμενόμενο. Σχεδόν σε όλες τις χώρες οι πρώτες απόπειρες συγγραφής αστυνομικής λογοτεχνίας έγιναν αρκετά νωρίς, στα τέλη του 19^{ου} ή στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, αλλά δεν είχαν συνέχεια και ουσιαστικά ξεχάστηκαν για πολλές δεκαετίες. Μπορούμε να είμαστε σίγουροι ότι σημαντικό ρόλο σε αυτό έπαιξαν οι δύο αιματηροί Βαλκανικοί, αλλά και οι δύο Παγκόσμιοι Πόλεμοι, οι οποίοι επηρέασαν αποφασιστικά την περιοχή μας.

Η πρώτη «βαλκανική άνοιξη» του είδους σημειώνεται τις πρώτες δεκαετίες μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Αν και το χρονικό σημείο έναρξης και η διάρκειά της διαφέρουν από χώρα σε χώρα, τα χαρακτηριστικά της είναι παρόμοια σε όλες: αρχικά εκφράζεται μέσα από απομυήσεις αγγλοσαξονικών αστυνομικών και κατασκοπευτικών μυθιστορημάτων. Σε αυτή τη φάση οι ιστορίες δημοσιεύονται σε περιοδικά, εφημερίδες ή φτηνές εκδόσεις τσέπης, θεωρούνται παραλογοτεχνία και αποτελούν στίγμα για τους συγγραφείς τους, οι οποίοι τις υπογράφουν με ψευδώνυμα. Στη συνέχεια εμφανίζεται συνήθως ένας συγγραφέας που σημειώνει σημαντική επιτυχία και καταφέρνει να πείσει –τους αναγνώστες μόνο, καθώς οι κριτικοί παραμένουν πολέμοι του είδους ή στην καλύτερη περίπτωση αδιάφοροι– ότι τα αστυνομικά αφηγήματα μπορούν να διαθέτουν και λογοτεχνικές αρετές (ενδεικτικά αναφέρονται οι Μαρής, Μαντζαντζιέφ, Νίκολιτς). Σημαντικό ρόλο στην αναβάθμιση του αστυνομικού είδους παίζουν αυτή την περίοδο ο κινηματογράφος και η τηλεόραση, με πετυχημένες μεταφορές μυθιστορημάτων ή πρωτότυπα αστυνομικά σενάρια.

Η όξυνση του Ψυχρού Πολέμου, ωστόσο, «παγώνει» για άλλη μια φορά την αστυνομική λογοτεχνία στα Βαλκάνια. Δεν είναι μόνο η κομμουνιστική προπαγάνδα, αλλά και η αντίστοιχη των στρατιωτικών καθεστώτων στην Ελλάδα και την Τουρκία, που θέλουν την κάθε χώρα να αποτελεί έναν επίγειο παράδεισο στον οποίο το έγκλημα έχει εξαλειφθεί πλήρως. Ως αποτέλεσμα, τα περιθώρια έκφρασης και δημιουργίας των αστυνομικών συγγραφέων είναι μηδαμινά. Εξάλλου, δεν είναι τυχαίο ότι η δεκαετία του '90 αποτελεί το σημείο επανεκκίνησης σε όλες τις χώρες που εκπροσωπούνται σε αυτή τη συλλογή, χωρίς καμία εξαίρεση.

Γίνεται λοιπόν κατανοητό ότι στη βαλκανική αστυνομική λογοτεχνία η πολιτική δεν αποτελεί απλώς μια θεματική, αλλά έχει οργανικό ρόλο στην εξέλιξη και τη διαμόρφωσή της και ταυτόχρονα τη διαποτίζει. Είναι χαρακτηριστικό ότι σχεδόν όλα τα διηγήματα του τόμου έχουν αναφορές στην πολιτική επικαιρότητα και στα βασικά κοινωνικά προβλήματα της επο-

χής μας, χωρίς πάντως να τα προτάσσουν. Η μετανάστευση, οι ανισότητες, η άνοδος του εθνικισμού, η οικονομική κρίση, η τρομοκρατία και το οργανωμένο έγκλημα είναι μερικά από τα ζητήματα που τίγονται, αν και στις περισσότερες περιπτώσεις δεν αποτελούν τον βασικό αφηγηματικό άξονα και δεν δραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην πλοκή. Αντιθέτως, προτάσσονται τα ερωτικά εγκλήματα, τα οικογενειακά δράματα και το κυνήγι του γρήγορου κέρδους.

Ένα άλλο, εξίσου βασικό, χαρακτηριστικό της βαλκανικής εκδοχής του αστυνομικού είναι ότι η διαφθορά δεν αποτελεί παρέκκλιση, αλλά δομικό συστατικό του συστήματος. Στο σκανδιναβικό ή το αγγλοσαξονικό νουάρ, η έρευνα γίνεται η αφορμή για να αποκαλυφθεί η ηθική διάβρωση της κοινωνίας. Στο τέλος η τάξη αποκαθίσταται, οι συλλογικές αρχές και αξίες διασώζονται, έστω κι αν η τοπική κοινωνία βγαίνει κάπως τραυματισμένη και σίγουρα σοκαρισμένη. Ακόμα και στο γαλλικό νουάρ και στους μιμητές του, όπου η κοινωνικοπολιτική κριτική είναι πιο έντονη και ουσιαστικότερη, η καθημερινότητα έχει μια επίφαση κανονικότητας, την επιφάνεια της οποίας «ξύνει» η αστυνομική πλοκή για να αποκαλύψει τις κακοφορμισμένες πληγές της κοινωνίας. Τέλος, στις χώρες της Λατινικής Αμερικής οι αστυνομικοί συγγραφείς καταπιάνονται με το βαθύ συλλογικό τραύμα των προηγούμενων δεκαετιών. Το νουάρ λειτουργεί ως υπενθύμιση ότι η Ιστορία δεν πρέπει να ξεχαστεί και ταυτόχρονα αποδίδει λογοτεχνική δικαιοσύνη στα φορικά εγκλήματα των δικτατορικών καθεστώτων.

Αντιθέτως, στα Βαλκάνια δεν είναι ηθικά κατακριτέο ένας αστυνομικός να είναι ταυτόχρονα μπράβος της νύχτας, δεν αποτελεί αντίφαση ένα χαμηλόβαθμο στέλεχος του οργανωμένου εγκλήματος να έχει υψηλή μόρφωση και να διαβάξει Ντοστογιέφσκι, ούτε μοιάζει υπερβολικό το να μπορεί ένα απροστάτευτο θύμα να εκμεταλλευτεί τα συντηρητικά αντανάκλαστικά και τη βιαιότητα της κοινωνίας για να στρέψει το σύστημα εναντίον του εαυτού του και έτσι να τιμωρήσει τους κατα-

πιστές του χωρίς να λερώσει τα χέρια του. Μέσα σε αυτό το «τοξικό» περιβάλλον, η δικαιοσύνη δεν έχει θέση, κανείς δεν πιστεύει σε αυτή. Εξάλλου, πολλές φορές τα θύματα είναι θύτες ή είναι ένοχοι για άλλα εγκλήματα και η δολοφονία τους αποτελεί την πραγματική απόδοση δικαιοσύνης. Στα διηγήματα που ο κεντρικός χαρακτήρας είναι αστυνομικός ή ντετέκτιβ, ο πρωταγωνιστής δεν νιώθει ιδεολογική ή ηθική υπεροχή έναντι της κοινωνίας, δεν προσπαθεί να κάνει τον κόσμο καλύτερο. Η έρευνα πραγματοποιείται είτε από επαγγελματική ρουτίνα είτε από γινάτι και συνήθως καταλήγει στην αποκάλυψη μεν του ένοχου, αλλά στη συγκάλυψη της υπόθεσης, ενώ πολλοί συγγραφείς αφήνουν το τέλος ανοιχτό, υπονοώντας ότι νέα εγκλήματα και αδικίες πρόκειται να συντελεστούν ως συνέπεια των προηγούμενων.

Υπό αυτή την έννοια, το βαλκανικό αστυνομικό είναι μετα-αποκαλυπτικό. Η ιδεολογική μάχη έχει χαθεί, το Κακό έχει επικρατήσει. Αυτό αποτυπώνεται και στη θεματογραφία των διηγημάτων του τόμου. Η «κανονικότητα» της καθημερινής ζωής του δυτικού κόσμου δεν έχει θέση στις βαλκανικές πόλεις. Οι Αρχές δεν προστατεύουν αλλά τρομοκρατούν. Δεν νοιάζονται για τους πολλούς αλλά για τους λίγους που αναπτύσσουν εγκληματική δράση στο πλαίσιο ή στις παρυφές του συστήματος. Κανείς δεν μπορεί να αισθάνεται ασφαλής, κανείς δεν βγαίνει νικητής αν τα βάλει μαζί του, ούτε πρακτικά ούτε ηθικά.

Η επικράτηση του εγκλήματος και η προβληματική σχέση εξουσίας και εξουσιαζόμενου οδηγούν το βαλκανικό αστυνομικό αφήγημα αφενός σ' ένα υπαρξιακό ταξίδι αυτογνωσίας και αφετέρου στην αμφισβήτηση των προτύπων και της φόρμας: κοντολογίς, στον συνεχή πειραματισμό. Αρχικά συχνά οι συγγραφείς του δίνουν έμφαση στον εσωτερικό κόσμο των χαρακτήρων, στα ηθικά διλήμματα και στις διεργασίες που συντελούνται στην ψυχοσύνθεση και τη σκέψη τους όταν καλούνται να διαλέξουν ανάμεσα σε επιλογές το ίδιο προβληματικές και αδιέξοδες. Ταυτόχρονα, αναζητούν διαρκώς τον αποτελεσμα-

तिकότερο τρόπο για να διαχειριστούν το υπαρκτικό αδιέξοδο στο οποίο οδηγείται το ίδιο το είδος, από τη στιγμή που η δικαιοσύνη είναι αδύνατον να αποδοθεί χωρίς να καταστήσει το αφήγημα λογοτεχνική καρικατούρα της πραγματικότητας. Έτσι εξηγείται και η τάση τους να αμφισβητήσουν τη φόρμα, τις συμβάσεις και τα μοτίβα του είδους και να το χρησιμοποιήσουν για να αναμετρηθούν με τα μεγάλα θέματα. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε αρκετά διηγήματα το ζήτημα της ταυτότητας, συλλογικής, εθνικής ή ατομικής, είναι κυρίαρχο, ενώ σε άλλα ο πόλεμος και το έγκλημα της «ιδεολογικής προδοσίας», που αφήνει μετέωρο, ζωντανό-νεκρό τον πρωταγωνιστή, αντικαθιστά πλήρως την αστυνομική έρευνα.

Τέλος, όπως σημειώνεται και σε αρκετά από τα εισαγωγικά κείμενα, πολλοί Βαλκάνιοι συγγραφείς αμφισβητούν τα όρια μεταξύ «υψηλής» λογοτεχνίας και παραλογοτεχνίας. Άλλοι, πάλι, μέσα από τα κείμενά τους χλευάζουν τη λογοτεχνικότητα και γράφουν με επιτηδευμένα «φτηνή» γλώσσα ή επιλέγουν να διακωμωδήσουν σοβαρές καταστάσεις και να παρωδήσουν το είδος. Σε αντίθεση με τη «δυτική» αστυνομική λογοτεχνία, όπου η τυποποίηση λαμβάνεται σοβαρά υπόψη από τους συγγραφείς, στα Βαλκάνια υπονομεύεται. Εδώ η «παραλογοτεχνία» αποτελεί είτε πρόκληση είτε πράξη αντίστασης στον λογοτεχνικό κομπορμισμό. Είναι χαρακτηριστικό ότι ενώ σε όλες τις βαλκανικές χώρες υπάρχουν παραδείγματα επιτυχημένων αστυνομικών συγγραφέων που χαίρουν καθολικής αναγνώρισης και σεβασμού από τους ομότεχούς τους, όπως οι «πατέρες» της πρώτης «βαλκανικής άνοιξης», αλλά και οι κύριοι εκπρόσωποι της πρόσφατης αναγέννησης του είδους (αναφέρονται ενδεικτικά οι Μάρκαρης, Ντέμσαρ, Πάβλιτσιτς και Ουμίτ), κανείς από αυτούς δεν δημιούργησε τη δική του σχολή. Οι συγγραφείς που ακολούθησαν δεν αρκέστηκαν να μιμηθούν το ύφος και τη θεματολογία τους, αλλά δοκίμασαν να ακολουθήσουν τις δικές τους διαδρομές.

Μπορεί όμως να υπάρξει σχολή ή ένα υποείδος, το οποίο

αξίζει να μελετηθεί ξεχωριστά, όταν τα κείμενα που συνιστούν το «σώμα» του δεν διαθέτουν αφηγηματική ομοιομορφία και δεν ακολουθούν σταθερή φόρμα; Η απάντηση μοιάζει να είναι αρνητική.

Πράγματι, η μίμηση είναι η πιο ασφαλής οδός για τη δημιουργία μιας σχολής, ή ακόμα και ενός λογοτεχνικού είδους, αλλά δεν είναι η μόνη. Στις τέχνες υπάρχουν και σχολές που δημιουργούνται ad hoc, μέσα από την εκπεφρασμένη βούληση δημιουργών που μοιράζονται το ίδιο όραμα και ταυτόχρονα κοινές αρχές και αξίες. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα αποτελεί η γέννηση του ίδιου του νουάρ μέσα από την ιστορική «*Série noire*» του γαλλικού εκδοτικού οίκου Gallimard. Οι αρχικές εκδόσεις της συνοδεύονταν μάλιστα από το μανιφέστο του Μαρσέλ Ντιαμέλ, του πρώτου της επιμελητή, το οποίο προειδοποιούσε τους αναγνώστες ότι τα μυθιστορήματα που θα διαβάσουν στη συγκεκριμένη σειρά δεν είναι αυτό που περιμένουν: «[...] Σπάνια το ύφος τους είναι κομπορμιστικό. Παρουσιάζουν αστυνομικούς που είναι πιο διεφθαρμένοι από τους εγκληματίες που κυνηγούν. Ο συμπαθητικός ντετέκτιβ δεν λύνει πάντα το μυστήριο. Συχνά δεν υπάρχει καθόλου μυστήριο, ούτε καν ντετέκτιβ [...] Ταραχώδη πάθη, ασυγχώρητα μίση, όλα αυτά τα συναισθήματα που σε μια ευνομούμενη κοινωνία είναι συνήθως η εξαίρεση, εδώ είναι ο κανόνας και κάποιες φορές εκφράζονται με μια γλώσσα λιγότερο εκλεπτυσμένη [...]»

Υπό το φως όλων των προηγούμενων, ο τόμος αυτός, παρόλο που φέρει τον προβοκατόρικο τίτλο *BalkaNoir*, δεν διεκδικεί θέση «ιδρυτικής πράξης» της βαλκανικής σχολής στην αστυνομική λογοτεχνία. Η κύρια φιλοδοξία του είναι να ανοίξει ένα διάλυο επικοινωνίας μεταξύ των Βαλκάνιων συγγραφέων, να πυροδοτήσει μία εις βάθος συζήτηση για το είδος σε αυτή την περιοχή του κόσμου, να αποτελέσει το έναυσμα για περισσότερες παρόμοιες ή άλλες πρωτοβουλίες προς την ίδια κατεύθυνση, να γίνει η αφορμή για σχετικές εκδηλώσεις, αρθρογραφία, κριτική και φυσικά να δώσει ώθηση για περισσότερες

μεταφράσεις βαλκανικών αστυνομικών μυθιστορημάτων. Εκφράζει δηλαδή τη βούληση των συντελεστών του να συστηθεί η βαλκανική αστυνομική λογοτεχνία στο αναγνωστικό κοινό και να δοθεί στους συγγραφείς της η προσοχή που τους αντιστοιχεί από την πλευρά των εκδοτών και των κριτικών.

Καλή ανάγνωση!

ΒΑΣΙΛΗΣ ΔΑΝΕΛΛΗΣ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΑΓΚΟΣ

Μάιος 2018